

LÄHDE

HISTORIATIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA 2018

Vertaisarvioitu tieteellinen aikakauskirja
15. vuosikerta
aikakauskirjalahde.wordpress.com

Julkaisija:
Labyrintti ry.
Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys ry.

Päätoimittaja:
Jenni Merovuo
jenni.merovuo@uef.fi

Toimitussihteerit:
Antti Härkönen, Timo Haapasalo, Miika Raudaskoski

Kansi:
Jenni Merovuo

Taitto:
Jenni Merovuo

ISSN 2489-6195

Pauliina Latvala-Harvilahti

”Mistä se on tullut se ajatus, että tää on taiteilijoiden saari ja mihin se sit aina välillä unohtuu?”¹

Taidealan toimijat elävän perinnön ja paikallisuuden edustajina Suomenlinnassa

Abstrakti

Käsittelen artikkelissani suomenlinnalaisten taidealan toimijoiden asemaa kulttuuriperintöyhteisönä, joka etenkin matkailun kontekstissa edustaa elävää perintöä ja paikallisuutta. Tutkin etnografiseen kenttätööhön perustuvasta viiden taidealan toimijan haastatteluaineistosta, millä tavoin toimijat itse näkevät työnsä ja kasvaneen matkailun välisen suhteen. Tutkimusaineiston sisällönanalyyysistä välittyy näkemys Suomenlinnasta yhteisöllisenä ja kansainvälisenä taidekohteena, joka ei vielä ole riittävästi hyödyntänyt maailmanperintökohteena toimimista. Suurimpina haasteina nähtiin taidealan toiminnan kokonaisuutta koordinoivan tahon puuttuminen. Käsitykset Taiteilijoiden Suomenlinna -brändin tarpeellisuudesta, matkailutuotteiden myynnistä ja myyntipaikoista, yleisöosallisuuden vastuista sekä taiteen paikkasuhteesta ammentavista tavoista vaihtelivat. Asutun maailmanperintökohteen avoimuuden ja saavutettavuuden kysymykset ovat monitahoisia ja herättävät pohdintaa siitä, kuinka huolehtia taiteilijoiden työrauhan ja matkailijoiden kohtaamisen välisestä tasapainosta. Taidealan toimijoista voidaan puhua yhtenä joukkona, mutta sen sisällä on monia alayhteisöjä, taidemuotoja ja työskentelytapoja, jotka tulisi huomioida. Vaikka kaikki taiteen alan toimijat eivät halua sijoittaa työtään osaksi turismiteollisuutta, osa toimijoista toivoo Suomenlinnalta vahvempaa taiteilijoiden näkyvyyteen panostamista. Taiteilijoiden Suomenlinna -konsepti voi parhaimmillaan tukea maailmanperintökohteen kulttuurista kestävyyttä ja kulttuurisesti kestävästä matkailusta luomalla tilaa yhteisölähtöisille ideoille ja muuntuville perinteille sekä paikkasuhteen taiteellisille tulkinnoille.

Avainsanat: maailmanperintö, paikallisuus, kulttuuriperintöyhteisö, taidealan toimijat, kokemuksellisuus

¹ H1.

Johdanto

Tämän lehden teemana oleva joukko-käsite kiinnittyy tarkastelussani Suomenlinnan maailmanperintökohteessa asuviin taidealan toimijoihin kulttuuriperintöyhteisönä. Sen asema vuosittain miljoonan matkailijan kohteessa liittyy väistämättä myös kysymyksiin kulttuuriperinnön taloudellisesta hyödyntämisestä. Tutkimuskysymykseni ovat: Millä tavoin taidealan toimijat nähdään elävän perinnön (*living heritage*) edustajina ja kuinka toimijat itse näkevät roolinsa maailmanperintökohteessa? Elävän perinnön käsite on Suomessa viime vuosina ollut esillä erityisesti Unescon aineettoman kulttuuriperinnön suojelusopimuksen toimeenpanon vaiheessa. Museoviraston ylläpitämää ja kaikille avointa aineettoman kulttuuriperinnön wikiluetteloa on koottu kansalaistalkoilla. Aineettoman kulttuuriperinnön osa-alueeksi on Unescon määrittelyn mukaan listattu esimerkiksi esittävät taiteet, käsityötaidot ja suullinen perinne.² Myös esimerkiksi Kulttuuriomaisuuden säilyttämisen ja entistämisen kansainvälinen tutkimuskeskus ICCROM³ käyttää käsitettä toimijakentän ohjeistuksessaan. Siinä korostuvat konservointityön ihmisläheisen näkökulman toteuttaminen ja yhteistyö paikallisten yhteisöjen kanssa⁴.

Suomenlinnassa elävän perinnön idea kiinnittyy vahvasti mielikuvaan kyläyhteisön kaltaisesta asuinalueesta. Elävä kaupunginosa merkitsee linnoituskontekstissa elottoman museoalueen vastakohtaa. Maailmanperintökohde ei siis näyttäydy kuolleen monumenttina, vaan monimuotoisen arkielämän ympäristönä.

Kansainväliset kulttuuriperintosopimukset ovat jo vuosikymmeniä määritelleet suuren joukon kulttuuriperintöön liittyviä käsitteitä. Yhteisö on ollut vakiintunut käsite sopimusteksteissä, mutta kulttuuriperintöyhteisön käsite sopimukseen saatiin vasta 2005 Euroopan neuvoston Faron sopimuksen myötä. 1.9.2018 Suomessa voimaan astuva sopimus ymmärtää kulttuuristen merkitysten kokonaisuuden ja muuttuvan luonteen. Sopimuksessa ”*kulttuuriperintöyhteisö tarkoittaa niitä ihmisiä, jotka arvostavat tiettyjä kulttuuriperinnön piirteitä, joita he haluavat julkisen toiminnan puitteissa ylläpitää ja välittää tuleville sukupolville*”.⁵ Sopimus antaa määrittelyoikeuden yhteisön jäsenille eikä tue ylhäältä alaspäin tapahtuvaa yhteisöjen nimeämistä. Taustaselvitysraportin suosituksissa kestävämmän kulttuuriperintötyön tueksi huomioidaan yksilöiden entistä paremmat mahdollisuudet esittää ja välittää eteenpäin kulttuuriperintöään. Samalla kiinnitetään huomiota siihen, että tärkeimpien kulttuuriperinnön kehittämistoimenpiteiden suunnittelu tulee tehdä yhteistyössä kulttuuriperintöyhteisöjen kanssa.

² Aineeton kulttuuriperintö, Museovirasto. <http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/toimeenpano-suomessa/wikiluettelo>

³ International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property.

⁴ ks. ICCROM 2015. https://www.iccrom.org/sites/default/files/PCA_Annexe-2.pdf

⁵ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_87+2017.aspx#SisaltoKuvaus Ks. lisäksi Salmela, Matikka, Latvala ja Kauppi (toim.) 2015, 17. <http://www.nba.fi/fi/File/2560/kohti-kestavaa-kulttuuriperintotyota.pdf>. Suuri muutos osallistamisessa on tapahtunut suhteellisen nopeasti. Vasta 2000-luvun kuluessa Unescon aineettoman kulttuuriperinnön suojelusopimus (2003/2013 Suomi) vahvisti näkyvästi kulttuuriperintöpoliittista keskustelua yhteisöistä ja heidän omaksi tuntemastaan kulttuuriperinnöstään.

Artikkelin otsikon aineistolainauksessa viitataan ajoittain voimistuvaan mielikuvaan taiteilijoiden Suomenlinnasta. Pohdin, onko se taidealan toimijoiden tunnistama ja omaksi kokema nimitys vai kenties ulkopuolelta määritelty, imagollisia tavoitteita palveleva nimeäminen⁶. Näiden kahden välillä ei välttämättä ole joko–tai-asetelmaa, mutta jännitteisyyttä voi syntyä, mikäli nimitys koetaan esimerkiksi taiteen tekoa ohjailevaksi tai matkailun edistämistä velvoittavaksi.

Artikkeli pohjautuu viiteen suomenlinnalaisen taidealan toimijan teemahaastatteluun, jotka Turun yliopiston kulttuuriperinnön tutkimuksen opiskelijat tekivät vuonna 2017 pitämälläni tutkimushankekurssilla.⁷ Tutkimusaineiston analyysimenetelmäni on yhdistelmä haastattelukerronnan teemoitusta ja sisällönanalyysyä, jossa olen keskittynyt äänitteisiin tekstilitteraatioiden sijaan. Haastatteluista tehdyt tiivistelmät olivat apuna aineiston teemojen kartoittamisessa ja sisällön vertailussa, mutta varsinainen sisällön haltuunotto tapahtui kuitenkin kuuntelemalla haastatteluäänitteitä useita kertoja ja keskittymällä haastattelun dialogiin. Pysin näin selvittämään, löytyykö kustakin haastattelusta keskeinen sanoma, johon kertojat palaavat haastattelun kuluessa aina uudelleen. Pääteemat haastattelurungossa olivat taiteen esilläolo maailmanperintökohteessa ja Suomenlinnan erityisyys taiteenteon osana. Etsin kerronnasta kuvailuja kokemuksista sekä käsityksiä ja näkemyksiä taidealan toimijoiden roolista Suomenlinnassa. Toistuvan kuuntelun jälkeen alkoivat haastateltavien ”omat äänet” erottua selvemmin, jolloin myös heidän näkemyksensä taloudellisista kysymyksistä nousivat esiin. Viisi haastattelua on määrällisesti sen verran suppea otanta, että äänitteiden tarkka ja toistuva kuunteleminen oli mahdollista. Jokainen haastateltava edusti erilaista taidealaa, mutta pääteemoihin liittyvissä matkailukokemuksissa ja näkemyksissä löytyi yllättävän paljon yhteistä. Tarkastelen näitä myöhemmin artikkelini käsittelyluvuissa. Seuraavaksi esittelen lyhyesti Suomenlinnan taidetoiminnan vaiheita ja taidealan toimijoiden merkitystä kulttuurimatkailun osana.

Taiteilijoiden toimijuus Suomenlinnassa

Suomenlinnan virallinen pohjoismainen kulttuuritoiminta alkoi jo 1970-luvulla, jolloin myös keramiikkatyöhuone Pot Viapori aloitti toimintansa. Suomenlinna siirtyi 1972 siviilihallintoon ja 1970-luvun lopulla Suomenlinnan hoitokunnan matkailujaoston mietinnössä listattiin paikan merkittävimmät nähtävyydet. Tuolloin myös kirjattiin ylös taidekurssien ja muun taidetoiminnan merkitys matkailun vetovoimatekijänä.⁸ Ainutlaatuisena sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä Suomenlinnan merilinnoitus on vuodesta 1991 saakka kuulunut Unescon maailmanperintöluetteloon. Suomenlinnan restauroinnista, ylläpidosta, esittelystä ja hallinnoinnista vastaava opetus- ja kulttuuriministeriön alainen ”maailmanperintökohteen isäntä”, Suomenlinnan hoitokunta

⁶ Yhteys Taiteilijoiden Suomenlinna -konseptiin löytyy historiasta ja Suomenlinna-kertomukseen vakiintuneesta tiedosta: Suomenlinnan linnoitustöiden johtaja Augustin Ehrensvärd (1710–1772) tunnettiin myös taiteilijana.

⁷ Ks. tutkimushankkeesta laajemmin Latvala-Harvilahti 2017 ja 2018.

⁸ Eskelinen 2006, 64, 81–82.

perustettiin kuitenkin jo vuonna 1973. Seuraavana vuonna laadittiin myös ehdotus saarten kehittämisen pääperiaatteista. Se loi puitteet Suomenlinnan myöhemmälle kunnostamiselle ”kansainväliseksi ja valtakunnalliseksi nähtävyydeksi, seudulliseksi nähtävyydeksi, virkistys- ja kulttuurialueeksi sekä elinvoimaiseksi asuin- ja työympäristöksi.” Tavoitteena oli taata historiallisen monumentin käyttöarvo ”elävänä ja toimivana yhdyskuntana”.⁹

Taidealan toimintaa on Suomenlinnassa kehitetty systemaattisesti. Yksityinen taideoppilaitos Taidekoulu MAA on toiminut Suomenlinnassa vuodesta 1986, Pohjoismainen taidekeskus vaihtui Pohjoismaiseen kulttuuripisteeseen vuonna 2007, kansainvälisen taitelijaresidenssi-ohjelma HIAP:in näyttely- ja tapahtumatila on toiminut Suomenlinnassa pian kymmenen vuotta. Suomenlinnalainen taiteen kenttä on näin ollen laaja ja eri alan ammattilaisten työhuoneita on alueella useita kymmeniä. *Asumisen ulottuvuudet Suomenlinnassa* -verkkojulkaisun mukaan asukkaat kokevat lähes poikkeuksetta taiteilijayhteisön läsnäolon saarella positiivisesti¹⁰.

Suomenlinnan kestävä matkailun strategiassa painotetaan matkailijoiden Suomenlinna-elämyksen syntyvän paikan kaikista osatekijöistä. Tässä yhteydessä huomioidaan taidealan toimijat: ”Useilla taidealan toimijoilla ja taidekäsitöläisillä on toimitilat Suomenlinnassa. Myös heillä on tärkeä rooli toimijaverkostossa ja Suomenlinna-brändin luomisessa.”¹¹ Monipuolinen taidekäsitöläisyhteisö nähdään strategian SWOT-analyyssissä mahdollisuutena ja tavoitteena on taata kulttuurimatkailun kehittymisen toimintaedellytykset sekä edistää taiteen ja kulttuurin aloilla toimivien tahojen yhteistyötä matkailuelinkeinon kanssa. Kestävä kulttuuriperintötyön periaatteisiin kuuluu sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden rinnalla myös taloudellinen kestävyys. Kulttuuriperinnön taloudellinen hyödyntäminen on kulttuuriperintöyhteisöjen oikeus, jonka vuoksi taidealan toimijoiden tulisi saada tietoa kehittämisen mahdollisuuksista ja suunnitella itselleen sopivia ratkaisuja.¹²

Millaisiin matkailutarpeisiin taidealan toiminta vastaa? Yhtenä keskeisenä vastauksena näkisin taidemuotojen toimivan monipuolistavan kulttuuriperinnön jalustana. Arkeologi Johanna Enqvist¹³ on suomentanut Laurajane Smithin vuonna 2006 määrittelemän käsitteen *authorized heritage discourse* perintödiskurssiksi. Väitöskirjassaan Enqvist tuo esiin, että poliittisista ja institutionaalisista lähtökohdista määritelty kulttuuriperintö luo jännitteisyyttä, mikäli sen tarjoamat identiteetit eivät kohtaa ihmisten todellisia tuntemuksia ja samaistumisen kohteita. Enqvist muistuttaa, että perintödiskurssilla on valtaa määrittää, millaisia asioita ja aiheita diskurssia ylläpitävässä yhteisössä voidaan käsitellä ja miten niitä ilmaistaan kielellisesti. Virallisella tasolla näin onkin. Toisaalta taide, olennaisena osana

⁹ Suomenlinnan käyttösuunnitelmaehdotus 1974.

https://frantic.s3.amazonaws.com/suomenlinna/2014/06/Kayttosuunnitelma_1974.pdf; Suomenlinnan hoitokunta, linnoitus asuinpaikkana. <https://www.suomenlinna.fi/linnoitus/suomenlinna-asuinpaikkana/>.

¹⁰ Rantala 2003.

¹¹ Kestävä matkailun strategia 2015.

http://frantic.s3.amazonaws.com/suomenlinna/2015/06/Kestävän_matkailun_strategia_052015_web_0.pdf

¹² Ks. kaavio s. 63: *Kohti kestävää kulttuuriperintötyötä*. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Meista/kohti-kestavaa-kulttuuriperintotyota.pdf>

¹³ Enqvist 2016, 370–371.

kulttuuria, voi tuoda moniäänisyyttä asetelmaan. Juuri taiteilijat voivat ottaa menneisyyden ja nykyisyyden kipupisteet käsiteltäväksi suurelle yleisölle ja luoda samastettavia identiteettejä. Paul Atkinsonin mukaan paikat eivät ole neutraaleja ja viattomia, vaan usein muistojen paikkoina merkityksillä ladattuja¹⁴. Monien merkitysten Suomenlinna asettuu symboliseksi paikaksi, jossa osana historiakulttuuria ja maailmanperintötyötä tuotetaan, toisinnetaan ja uusitaan menneisyyteen liittyviä mielikuvia¹⁵. Taidealan toimijat osallistuvat tähän kulttuuriperintöprosessiin monin tavoin. Esimerkiksi Suomenlinnan synkkää historiaa on tänä vuonna, 100 vuotta sisällissodan ja Suomenlinnan vankileirien jälkeen, käsitelty monin eri tavoin taiteen keinoin. Saaren vankileireillä oli sisällissodan vuoksi jopa 800 punavankia, mikä vastaa suunnilleen nykyistä asukaslukea.

Taiteilijoilla on näkyvä rooli etenkin niille matkailijoille, jotka tutustuvat etukäteen Suomenlinnan tapahtumakalenteriin sekä seuraavat karttaesitettä. Muutaman vuoden ajan kevätperjantaisin järjestetyissä avoimissa ovissa (*Art Walk*) ovat mukana keramiikkatyöhuone Pot Viapori, lasistudio Hytti, puutyöhuone Esa Toivanen, Galleria Rantakasarmi sekä elokuussa 2018 ovensa sulkenut kulttuurikahvila Jääkellari. Myös Ehrensverd-seuran järjestämiin maksullisiin opastettuihin kierroksiin kuuluu ryhmille tilauksesta toteutettava tutustuminen lasimuotoilutyöhön lasistudio Hytissä.

Paikallisuutta korostavien sanavalintojen kautta Suomenlinnan hoitokunnan sivuilla olevassa Art Walkin esittelyteksteissä luodaan ja vahvistetaan mielikuvaa Suomenlinnasta kiinnostavana, elävänä yhteisönä, jossa kohtaavat luovuus ja kulttuurin arvostus:

”Pot Viapori on elävä keraamikkojen työhuone, jossa on ollut esillä koko keramiikkataiteen ja -tekniikoiden kirjo” sekä ”Esa Toivanen käyttää päämateriaaleinaan puuta ja nauvoja, joita hyödyntämällä hän luo näyttävää taidekäsityötä. Esa kertoo kävijöille mielellään työstään ja elämästä Suomenlinnassa.”¹⁶

Edellä siteerattu esittelyteksti mainostaa taidekäsityöläisyyttä, mutta samalla se viestii aineettoman kulttuuriperinnön merkityksistä maailmanperintökohteessa ja vahvistaa mielikuvaa maailmanperintökohteessa vierailevien ja siellä työskentelevien välisistä kohtaamismahdollisuuksista. Suomenlinnasta luodaan näin monien kulttuuriperintöjen paikka, jossa tilaa luodaan kulttuuriperinnön erilaisille käyttöyhteyksille ja kulttuurisille oikeuksille, taiteen tekijyyden tunnustamiselle. Huomio globaalista ja valtiollisen tason kulttuuriperinnöstä siirtyy paikalliseen ja yksityiseen kulttuuriperintöön.¹⁷

Kuvailen seuraavassa luvussa tutkimusaineiston kokoamisen prosessia sekä tarkastelen, millä tavoin haastateltavat näkevät Suomenlinnan taidekentän eri osa-alueiden esilläolon sekä toimijoiden mahdollisuudet osallistua näkyvyyden määrittelyyn ja

¹⁴ Atkinson 2017, 143.

¹⁵ Ks. historiakulttuurista Salmi 2001.

¹⁶ Suomenlinnan hoitokunta, tapahtumat. <https://www.suomenlinna.fi/tapahtumat/suomenlinna-art-walk/>.

¹⁷ Ks. Graham & Howard 2008, 2–4; vrt. Hafstein 2014.

turismiteollisuuteen.¹⁸ Viitataan alaviitteissä haastatteluihin juoksevilla numerokoodeilla (H1, H2...). Lähdeluettelossa on nähtävissä myös haastattelijoiden nimet ja haastatteluiden päivämäärät.

Taidealan toimijoiden haastattelut

Haastateltavat valikoituivat valtaosin siten, että he vastasivat sosiaalisessa mediassa julkaisemaani haastattelukutsuun, jossa kerrottiin kurssista ja tutkimuksesta. Yksi haastateltava kutsuttiin erikseen saadun vihjeen perusteella. Opiskelijat haastattelivat pareittain neljää suomenlinnalaista taidealan toimijaa ja lisäksi jatko-opiskelija teki yhden oman haastattelun. Haastateltavat olivat eri-ikäisiä, aikuisista eläkeikään asti. Jokaisen suhde Suomenlinnaan joko asuin- tai työpaikkana oli kestänyt useita vuosikymmeniä. Haastattelut tehtiin ja nauhoitettiin haastateltavien työhuoneilla sekä Suomenlinnan hoitokunnan kurssin opetukseen tarjoamissa kokoustiloissa. Jokainen toi yksilöllisen näkökulmansa aihepiiriin, mutta pyrki myös heijastelemaan yleisempää tilannetta Suomenlinnassa. Jokainen haastattelu tehtiin suomen kielellä.

Haastattelujen jälkeen kokoonnuimme opiskelijoiden kanssa purkamaan haastattelukokemuksia ja jokainen opiskelijapari esitteli muille lyhyesti haastattelun sisällön. Noin 45 minuutin mittaisissa haastatteluissa oli kolme pääteemaa: yhteisöllisyys, Suomenlinnan erityisyys taiteenteon osana sekä taiteen esilläolo maailmanperintökohteessa. Haastatteluissa kulttuuriperintöyhteisön käsite oli hieman epäluonteva, luontevinta oli keskustella taidealan toimijoista ja verkostoista. Sopimuskäsitteet voivat tuntua vieraalta tai velvoittavalta esimerkiksi sen vuoksi, että maailmanperintökohde voidaan mieltää toimintaohjeiden, myös kieltojen alueeksi ja toisaalta se herättää ajatuksen matkailun tarpeista. Kulttuuriperintöyhteisön käsite sopii kuitenkin jäsentämään tutkimusta, jossa korostuu paikkamäärittelyjä ja mielikuvia tuottava toimijuus ja sen hallinnointi käytänteineen. Käsitteitä ei pidä rajoittaa vain ammattilaiskäyttöön, mistä hyvänä esimerkkinä on kulttuuriperintö-käsitteen yleistyminen.

Jo tästä pienestä otoksesta on nähtävissä, kuinka paljon taide ja matkailu herättivät tekijöissä keskustelua, osin juuri siksi, että työhuoneillaan tekijät kohtaavat matkailijoita ja taiteen lisäksi he esimerkiksi välittävät kävijöille tietoa Suomenlinnan historiasta tai työhuoneensa rakennuksen historiasta. Oman taiteenteon ja sen periaatteiden rinnalla haastatteluissa nousi esiin käsityksiä Suomenlinnan tulevaisuuskuvista, työskentelyympäristön inspiroivasta vaikutuksesta ja kansainvälisestä taidetoiminnasta. Aiempaa tutkimustietoa siitä, mitä Suomenlinnan kehittäminen paikallisten taidealan toimijoiden mielestä nykyisin tarkoittaa sekä missä määrin he kokevat itse kehittävänsä mielikuvaa Suomenlinnasta, ei vielä juurikaan ole. Suomenlinalainen keraamikko Minna Hanhivaara tarkastelee taiteellisessa muotoilututkimuksessaan Suomenlinnan taiteilijoiden

¹⁸ Haastateltavat ovat antaneet luvan aineiston tutkimuskäyttöön sekä arkistoinniseksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran. En tuo esiin haastateltavien syntymävuotta enkä sukupuolta anonymiteetin säilyttämiseksi.

suhtautumista matkailuun sekä kartoittaa keinoja matkailijoille suunnatun käsityön suunnittelun soveltamiseen. Palaan hänen työhönsä myöhemmin tässä artikkelissa.

Taiteenteon ehdot maailmanperintökohteessa

Haastattelija:

”Mitens sitten jos nyt mieltii ihan ammatin kannalta täällä olemista ja näkyvyyden saamista ja matkailijoiden, et ne löytäis sut ja työt?”

Haastateltava:

”Se on paljon itsestä kiinni ja mä en ole semmoinen ihminen ja turismikä se sana on -turismiteollisuus- koen, et mä en kuulu, mä en ole sen sisällä. Se miks tänne on tullu, yleensäkin tää ammatti, et mä tekisin tätä matkailijoille tai turisteille, ei. Ei, Se ei oo mun juttu ollenkaan. Ja sit tuohon et miten se vois hyödyntää nii, sanon et se on itsestä kiinni. Mä en oo sen asian eteen- Jos se ois tärkeää, jos se ois numero yksi, varmaan sit toimis eri tavalla ja tekis ja pyrkis siihen. En ole hyödyntänyt sitä koska en ole kokenut niin. Totta kai tarvii rahaa ja tarvii sen leivän pöytään...Mutta toki sit jos, jos jotain myydään, niin sehän on iloinen asia.”¹⁹

Yllä oleva sitaatti kuvastaa näkemyksiä toimijuudesta turismiteollisuudessa. Haastattelun avainkertomuksessa kertoja paikantaa itsensä ja toimintansa lähtökohdat kokonaan turismiteollisuuden ulkopuolelle. Haastattelun kuluessa käy ilmi, ettei hän esittele työtään kävijöille esimerkiksi sosiaalisen median kautta. Haastateltava kokee taiteen hyödyntämisen maailmanperintökohteessa myös mahdolliseksi, vaikka ei henkilökohtaisesti olekaan lähtenyt tavoittelemaan näkyvyyttä. Jonkun muun tulisi hoitaa markkinointia ja näkyvyyttä. Hän kertoo pyrkivänsä kuitenkin ottamaan vastuuta ja toimimaan aktiivisesti joissakin yhteistapahtumissa, kuten joulumyyjäisissä. Matkailijoita ei kuitenkaan tuolloin ole ollut samassa määrin kuin kesäisin. Tilanne voi nopeasti muuttua, sillä ympärivuotista matkailua pyritään Suomenlinnassa kehittämään.

Tämä haastateltava pitää Art Walk -avoimia ovia myönteisenä tapahtumana, mutta pohtii, etteivät kävijät ehkä jakaudu tasaisesti eri kohteisiin. Itse hän ei ole kokenut suurta rynnistystä työhuoneelleen. Matkailijoille suunnattu konsepti herättää myös kysymyksiä: tulisiko taidealan toimijoiden näyttää kävijöille työprosesseja ja varmistaa ostettavien tuotteiden riittävyys ja tarjonta vai riittääkö, että on läsnä kertomassa taiteestaan? Tietty ristiriita Art Walk-päivinä liittyykin oman työrauhan varmistamiseen:

¹⁹ H4.

”Vaikka Suomenlinnassa kävijämäärä kasvaa runsaasti, se ei välttämättä vaikuta meihin. Mutta haluaako myöskään? -Silloin kun tekee, niin en kaipaa siihen katsojia.- Ihmiset jotka tulee, niin voi olla, että heille on pieni pettymys, jos he haluais nähdä sitä työstämistä ja tekemistä. Niin, välttämättä sitä ei ole nähtävillä. On nämä upeat tilat ja työt, mut ei välttämättä nää sitä itse tekemistä.”²⁰

Art Walk -päivien lisäksi työhuone pitää ovea auki myös keskeisimpien yhteisölähtöisten tapahtumien aikaan. Hän pitää tärkeänä, että avoimien ovien aikana pihalla on kyltti asiasta. Muulloin taiteilijoilla tulee olla työrauha. Hän kokee Suomenlinnan hoitokunnan tukevan opastusta hyvin ja ymmärtävän taiteilijoiden tarpeen työhuoneisiin opastaviin kyltteihin: *”Et jos koko ajan niinku kävis, tai sit kolkutettais ovia ja me ei voitais ottaa, se ois paha ei oo:n myynti tai ei oota. Se on hirveen ilkeetä, tai semmosta ikävää”²¹.*

Suomenlinnan ympäristön merkitys taiteenteon paikkana määrittäytty tässä haastattelussa tiedostamattoman alueelle. Haastateltava kokee, ettei taiteeseen tulevia vaikutteita voi tietoisesti poimia, vaan se kehittyy, kun taiteilija ottaa vaikutteita vastaan ympäristöstä. Näin ollen kysymys siitä, näkyykö paikallisen ympäristön vaikutus hänen taiteessaan, saa mielenkiintoisen vastauksen:

”Vaikea sanoa suoralta kädeltä. –mut sitten ulkopuolisten kommentteja, joku on sanonut, että sun töissä näkyy ihan selvästi ympäristön vaikutus, Suomenlinna, mut itse en ole sitä ajatellut- -voi ehkä ajatella, että meren liplatus tai muurien kiviä, rakennelmia...”²²

Toisen haastateltavan mukaan Suomenlinna inspiroi häntä työskentely-ympäristönä hyvin voimakkaasti. Rauha ja meren läheisyys, rinnakkain elävät historiallinen linnoitus ja valtava matkailijamaailma muodostavat hänen mielestään kiinnostavan kokonaisuuden. Haastateltava tuo esille, että suomenlinalaisten taiteilijoiden ja käsityöläisten asemaan suhteessa paikan tunnettavuuteen liittyy ristiriitaisuuksia:

”Se on silleen jännää, et osa ihmisistä mieltää, että Suomenlinnassa asuu vain sotilaita ja taiteilijoita, et sehän on semmoinen taiteilijoiden saari ja sit taas toiset on aivan yllättyneitä, et onks siellä lasi-, ai siellä on joku keramiikkapajakin, et mä luulin, et se on pelkkä matkailu- et joko mielletään, et se on pelkkä taidekohde tai sitten jotenkin ei ymmärretä sitä ollenkaan. Mä oon miettinyt meidän taidekäsityöläisten asemaakin täällä. Toisaalta se on sellainen arvo, et täällä semmosta on, mut miten se näkyis täällä ehkä vähän enemmän, mun mielestä vois kyllä näkyä. Mä miellän ja uskon, et matkailijatkin mieltää, että se on lisäarvo tälle paikalle.”²³

²⁰ H4.

²¹ H4.

²² H4.

²³ H1.

Hän kokee taidealan verkostoitumisen kaipaavan kokoavaa sateenvarjoa, joka voisi auttaa käytännön asioiden hoitamisessa. Tuotteiden myyntipaikoista puuttuu taidekäsityöstä kiinnostuneen matkailijakunnan tarpeeseen keskittyvä paikka. Taiteen ja tuotteiden esilläolo maailmanperintökohteessa on hänen mielestään ajankohtainen asia, ja hän uskoo, että matkailijoiden kiinnostus paikallista taidetta kohtaan kasvaa matkailijamäärän kasvaessa. Haastateltavan mukaan ratkaisuja taiteen jalkauttamiseksi tulisi tehdä siten, että luonto-, museo- ja historiakohteiden rinnalla Suomenlinna saisi olla näkyvästi taidekäsityön kohde. Hän kertoo Suomenlinnan hoitokunnan tiedottaneen viime vuosina eri kanavilla hyvin taidetoimijoista, mutta matkailijoiden tiedottamiseksi voitaisiin kehittää uusiakin muotoja.

Taidesektorilla maailmanperintökohteen vaikutus herättää periaatteellisen kysymyksen: koetaanko Suomenlinnassa tehtävän taiteen kuuluvan kulttuuriperintöön ja jos, miksi se ei ole vieläkin vahvemmin näkyvillä ja ajateltu osaksi kävijän maailmanperintökokemusta? Onko niin, että matkailijalle paikallinen taide edustaa kulttuuriperintöä ja paikalliset taiteilijat kulttuuriperintöyhteisöä, vaikka taiteen tekijä ei ajattelisikaan niin eikä kohteen mainonnassa korostettaisi taiteen ja kulttuuriperinnön välistä suhdetta? Edellinen haastateltava jäsensi taiteen ja kulttuuriperinnön kohtaamisen kävijöiden näkökulmasta:

”Ne on oikeestaan, jos ajattelee niitä kävijöitä, jotka hakeutuu kulttuuriperintökohteisiin, niin niitä varmasti kiinnostaa vähän samantyyppiset asiat. Taide ja kulttuuriperintö on niin kuin samalla kentällä.”²⁴

Toisaalta hän korostaa matkailijoiden moninaisia matkailutaustoja ja ennakkomotivaatiota, osa heistä kokee Suomenlinnan tietämättä tai odottamatta paikasta paljoakaan etukäteen.

Taiteen ja kulttuuriperinnön välisen suhteen kysymystä voidaan tarkastella myös kulttuuriperintösopimusten ja kriittisen kulttuuriperintötutkimuksen näkökulmasta. Esittävä taide, samoin kuin käsityötaidot ovat itsessään Unescon aineettoman kulttuuriperinnön sopimuksen määrittämiä aihealueita, mutta käsitteenä ja toimintakenttänä taidetta ei aina itsestään selvästi ajatella osaksi kulttuuriperintöä. Käsitteiden monimerkityksellisyys voi siis vaikuttaa siihen, että myös kulttuuriperintötyötä tekevät ammattilaisetkin sijoittavat Unescon määrittämän maailmanperinnön ja paikallisten yhteisöjen taiteen käsitejanaan ääripäihin. Sen sijaan, että käsitteet luokiteltaisiin erilaisiin merkitys-, toimijuus- ja tulkintakonteksteihin, ne voidaan nähdä sisäkkäisinä ja joustavina. Nämä huomioni liittyvät kritisoituun maailmanperintötutkimuksen jäävuorimalliin (*heritage iceberg*), jossa vain itse maailmanperintökohde on näkyvillä, jolloin yhteisöjen paikallisidentiteettiä kannattelevat piirteet jäävät näkymättömiin pinnan alle. Vaihtoehtoisessa toimintamallissa (*heritage wrapper*) paikalliset ja henkilökohtaiset kulttuuriperinnöt muodostavat keskuksen, jota maailmanperintökohde ympäröi.²⁵ Taiteen eri lajien kautta alueelliset kulttuuriperintöyhteisöt alayhteisöineen voivat vahvistaa taiteen ja kulttuuriperinnön

²⁴ H1.

²⁵ Garcia et al. 2014, 13.

välisen ilmaisuuden moniäänisyyttä ja tuoda myös erilaisia vastakulttuurin muotoja, rajoja rikkovia näkemyksiään esiin.

Edellä esittämäni huomiot liittyvät kulttuuriperinnön tutkimuksen keskeiseen käsitepariin, viralliseen ja epäviralliseen kulttuuriperintöön, joita ei kuitenkaan pidä ajatella toistensa vastapuolina, vaan toisiaan täydentävinä²⁶. Virallinen taso luo kuitenkin mielikuvan valtiollisesta ja kansainvälisestä painotuksesta, jota ohjaavat valtakunnalliset strategiat. Suomenlinnassa eurooppalainen yhteisyys näkyy vahvimmin nykyisessä maailmanperintöpolitiikassa: Viralliset linjaukset kytketään Unescon maailmanperintöarvoihin ja kansainvälisten sopimusten diskursseihin.²⁷ Nämä vaikuttavat paikallisissa kohteissa, joissa kiinnostavimmaksi matkailijoiden näkökulmasta nousee kuitenkin ihmisten toiminta. Ammattilaisten virkatyönä tekemä kulttuuriperintötyö näkyy kohteen suojelun rinnalla sitä koskevinä asenteina, arvoina ja käytänteinä²⁸ eikä yhteisöissä syntyvien ja niissä muuntuvien perinteiden ja taidemuotojen tulisi olla irrallisia ilmiöitä, sillä ne kiinnittyvät olennaisesti kohteessa alueellisuuteen ja paikallisuuteen. Kuten Suomenlinnassa, maailmanperintökohteissa yhteisön perinteisiin laskettavat tapahtumat ja käytänteet edustavat pikemminkin omaleimaista paikalliskulttuuria kuin kansallista kulttuuria, vaikkakin myös kansainvälinen merikulttuuri näkyy leimallisesti esimerkiksi vuosittaisessa purjevenekilpailussa, Viaporin tuopissa. Etnografinen tutkimus tukee osaltaan yhteisölähtöisesti määrittyvää kulttuuriperintötyötä, jossa maailmanperintökohteessa asuviin ja toimiviin ihmisiin ei suhtauduta kulttuuria passiivisesti kannattelevana joukkona, vaan vuorovaikutteisena verkostona ja yksilöllisinä toimijoina.

Suomenlinnassa yhteisöjen mielipidettä ja tulevaisuuskuvia kartoitetaan parhaillaan vuorovaikutteisesti toteutettavassa Suomenlinnan hoito- ja käyttösuunnitelmatyössä. Käynnissä olevasta prosessista vastaa Suomenlinnan hoitokunta ja se tehdään eri sidosryhmien, kuten asukkaiden, viranomaisten, Helsingin kaupungin ja Suomenlinnan toimijoiden kanssa²⁹. Tulevaisuudentutkija Katriina Siivonen on tuonut esiin kulttuurin muutosvoimana kohti kestävästä kehitystä. Siivonen onkin painottanut kulttuurisen kestävyuden merkitystä kestävästä kehityksen neljäntenä pilarina. Hän korostaa, että vaihtuvien ja muuntelevien perinteiden tukeminen on ensisijaista kulttuurisessa kestävydessä. Tämä merkitsee jokaisen oikeutta määrittää kulttuurin muutosta ja osallistua keskusteluun siitä, mitä alueen kulttuuriperintö (tietoisesti tai tiedostamattomasti) edustaa. Kulttuurista kestävyttä edistetään läpinäkyvillä, osallistavilla prosesseilla, joissa tiedostetaan perinteiden muuttuva luonne arjessa. Siivonen on osoittanut varsinaissuomalaista saaristoa koskevassa kansatieteen alan väitöskirjassaan arkisen

²⁶ Harrison 2013;14; ks. maailmanperintösopimuksen kritiikistä myös Labadi 2013.

²⁷ Ks. EU-hankkeissa tuotetuista ajatuksista yhteisistä eurooppalaisista arvoista, menneisyydestä ja kulttuuriperinnöstä Lähdesmäki 2018.

²⁸ Sopimukset eivät pelkästään määrittele käsitteitä vaan myös sopimuksen osapuolina olevien valtioiden vastuuta kulttuuriperinnön suojelemisessa, säilyttämisessä ja esittelemisessä. Samalla sopimukset rivien välistä tai suorasanaisesti ohjaavat käsityksiä siitä, kenelle kulttuuriperintö kuuluu. Ks. maailmanperintöarvoista Simolin 2016.

²⁹ <https://www.suomenlinna.fi/suomenlinnanhoitokunta/suomenlinnan-hoito-ja-kayttosuunnitelma/verkostotapaamiset-ja-verkkotehtavat/verkostotapaaminen/unelmieni/>

kulttuurin ja kehityshankkeiden välisen jännitteen. Hänen mukaansa saaristoidentiteettiin kuuluu vallitsevana piirteenä halu määrittää saarilla tapahtuvat muutokset itse.³⁰ Muuttuva kulttuuri on muutosten peili myös maailmanperintökohteissa. Paikalliset taidealan toimijat, kuten muutkin kulttuuriperintöyhteisöt on tärkeä huomioida kulttuurisen kestävyyden ajankohtaisten muotojen ja määrittelyjen näkökulmasta.

Kulttuuriperintöä ei voi säilyttää muuttumattomana etenkin silloin, kun puhutaan aineettomasta kulttuuriperinnöstä ja taiteilijoiden luovasta prosessista käyttäen perinteitä osana työtään. Unescon aineettoman kulttuuriperinnön sopimus luo mahdollisuuksia yhteisöjen entistä monimuotoisemman kulttuuriperinnön tunnistamiseen. Tämän vuoksi esimerkiksi taidekäsityöläisten ”äänen” esilläolosta tulisi huolehtia erityisesti silloin, kun Suomenlinnan elävästä perinnöstä kerrotaan esittelemällä heidän toimintaansa.

Seuraava haastateltava pohtii omia käsityksiään sekä paikallisten taidetoimijoiden käsityksiä taiteen ja maailmanperinnön osa-alueista, jotka hän uskoo jäsentyvän lähtökohtaisesti erillisiksi kategorioiksi. Taiteen tekeminen ja sen esittäminen tapahtuvat eri konteksteissa, jolloin taide asettuu maailmanperintökokemuksen areenalle näyttelytilassa. Matkailijat saattavat saapua Suomenlinnaan kiertelemään, koska se on maailmanperintökohde. Kuitenkin paikallisten toimijoiden ajattelussa maailmanperintö voidaan hänen mukaansa kokea kaukaiseksi:

*”Näyttely on tavallaan osa maailmanperintökohdekokemusta, tai mitä ikinä, mutta en mä oikein tiedä, et miten se – saako ne, must tuntuu että se voi olla monelle aika kaukainen, etäinen, että se mielletään, mun fiilis on, et se nyt niinku on, mut ettei se tuu ruohonjuuritasolle asti”.*³¹

Toisaalta, kun asiaa pohditaan taiteen näkyvyyden kannalta, maailmanperintö ymmärretään vipuvoimaksi, jota tulisi hyödyntää lisää:

*”Ne on ne turistit, jotka osaa kiertää maailmanperintökohteita ja tulee tänne sen takia, et täällä on maailmanperintöstatus” - - ”sillä voitais luoda parempii mahdollisuuksia myös. En oo varma, onko sitä hyödynnetty. Ainakaan mulle ei tuu äkkiseltään semmonen fiilis, et sitä olis erityisesti hyödynnetty”.*³²

Tässä haastattelussa avaintemaksi muodostuu maailmanperintöstatuksen tuoman lisäarvon kasvattaminen ja sitominen taidetoiminnan näkyvyyteen. Haastateltava kokee Suomenlinnan 30 taiteilijan työhuoneen muodostaman taideyhteisön melko isoksi, mikä myös mahdollistaa vahvan näkyvyyden. Etenkin vuosikymmeniä toimineen POT Viaporin tarina on saarelle tärkeä ja talo on paikkana ja paikallisuuden edustajana merkittävä. Esimerkkinä jo toteutetusta paikan näkyvyyden kasvattamisesta hän mainitsee Suomenlinnan hoitokunnassa suunnitellun linnoitustontun reitin. Siinä matkailijoille

³⁰ Siivonen 2017, 282–283; Siivonen 2008; ks. myös Siivonen 2018 sekä taiteesta ja elävän kulttuurin suojelusta Siivonen 2015, 153–165.

³¹ H2.

³² H2.

suunnatussa palvelussa on huomioitu reitit myös taiteilijoiden työhuoneiden sijainnin näkökulmasta. Matkailun lisääntyessä on ajankohtaista tuottaa uusia palvelu- ja myyntikonsepteja, joissa näkyy kokemuksellisuuden trendikkyys. Haastateltava pohti sitä, mitä matkailija saa käynnistään:

”- mikä se on, mitä matkailijoille siinä kerrotaan? Kyllä mä näkisin, että se on kokemus. Jo se, että sä näet jotain paikallista työtä tai löydät jonkin jutun, mikä sulle on mieluisa, vaikka käyt näyttelyn katsomassa. Se taidekäsityön ja kokemuksen suhde on mun mielestä tosi tärkeä.”³³

On hieman yllättävää, että yhteys maailmanperintökohteen huomioarvon ja taidealan näkyvyyden välillä koetaan useassa haastattelussa vielä ohueksi. Maailmanperintökohteen yhteisöt siirtävät eteenpäin omaksi katsomaansa aineetonta perintöä, kuten suomenlinnalaiset taidealan toimijat paikkoihin, historiaan ja kertomuksiin liittämääns merkityksiä³⁴. Tähän tähtää myös maailmanperintösopimuksen kansallinen toimeenpanostrategia, jonka linjauksissa yhteisöjen osallistaminen ja kertomusten huomioiminen on jo olennaista. Useissa kohteissa asukkaat muodostavat kehittämissivisioissa hallinnon työtä tukevan joukon: ylpeyttä tuntevat paikalliset ovat aktiivisempia suojelemaan kohdetta ja vahvistamaan sen myönteistä imagoa.³⁵

Haastatteluissa tulee esiin myös toive taidealan toimijat kokoavasta tahosta, sillä taitelijoiden resurssit eivät riitä kaikkeen oheistoimintaan kuten tapahtumien tuottamiseen. Yllä siteerattu haastateltava toivoo, että Suomenlinnassa taiteilijat brändättäisiin lippulaivaksi, jolloin vahvistuisi mielikuva siitä, että Suomenlinna on paitsi historiakohde ja luontokohde myös taidekohde. Tämä paikallinen taiteilija toivoo Suomenlinnaan samaa käytäntöä kuin Vanhassa Raumassa, jossa jaetaan ”Taiteilijoiden Rauma” esitteitä. Suomenlinnassa esitteitä ei ole otsikoitu näin, mutta taiteen ja kulttuurin sektorilla toimivat ovat verkkosivuilla ja esitteissä hyvin näkyvästi esillä suhteessa muihin ammattiryhmiin. Suomenlinnasta tunnetaan myös kesäteatteri. Lisäksi saaren taidepainotteisuutta luovat musiikkistudio sekä monet saarilla asumattomat, mutta siellä työskentelevät luovan alan ammattilaiset.

Suomenlinnan kulttuurimatkailu ja tulevaisuus

Suomenlinna ei ole suuressa mittakaavassa ja laajuudessa tuotteistanut linnoitushistoriaansa, vaikka avainnähtävyyksistä Kuninkaanportti sekä Suomenlinnan perustaja Ehrensvärd ovat kaksi matkailurepresentaation ydintä ja näkyvät jossain määrin myytävässä tuotevalikoimassa. Suomenlinnalaiset taiteilijat eivät liioin ole liittäneet näitä

³³ H2.

³⁴ Suomessa ratifioinnin taustalla oli yleissopimus kulttuuri-ilmaisujen moninaisuuden suojelusta ja edistämisestä (nk. kulttuuridiversiteettisopimus), jonka Suomi ratifioi ensimmäisenä Euroopan unionin jäsenvaltioista.

³⁵ Ks. Liverpool-tutkimuksesta Garcia et al. 2013, 11–12. Helsingissä ei ole tehty vastaavaa tutkimusta Suomenlinnan herättämistä ylpeyden tunteista.

ikonisia markkereita taiteeseensa, vaan pikemminkin nostaneet esiin paikkakokemukseen liittyviä yksityiskohtia. Eräs haastateltavista kertoo kiinnostuksensa historiaan ja laivoihin näkyvän myös hänen käyttämissään materiaaleissa ja teemoissa. Toisille esineet voivat olla poisheitettävää roskaa, mutta taitelijalle inspiraatiota herättävää materiaalia.³⁶

Suomenlinnaan liittyvää symboliikkaa on kuitenkin tänäkin päivänä tarjolla. Minna Hanhivaara hahmottaa opinnäytetyössään Suomenlinnassa myytävien esineiden kertovan tarinoita Suomenlinnan sotilasperinteestä, historian kolmesta vaiheesta ja merellisyydestä. Hänen mukaansa myös taidekäsityön esineitä voidaan pitää matkailukohteeseen liittyvinä tarinoina, jotka voivat pohjautua materiaalin tai käsityöperinteen lisäksi historiaan ja paikan kertomuksiin. Hanhivaaran mukaan taitelijat ovat osa matkailukohteen arvoa, sillä he vastaavat itse tuotteidensa myynnistä ja valikoimasta. Esineiden merkitys liittyy myös dialogiin, jonka ne luovat taiteilijan ja matkailijan välille. Hanhivaara on toteuttanut työnsä autobiografisesti: havainnoinut moniaistista kokemustaan horisontista, etsinyt maisemasta tarinoita valokuvaamalla ja käyttänyt työssään ympäristöstä löytyneitä materiaaleja kuten punatiilen palasia.³⁷

Haastatteluaineistossa matkailijoiden ja taidealan toimijoiden välisessä dialogissa nähdään haasteitakin, joista yksi liittyy vahvasti paikallisten tuotteiden myyntipaikkoihin. Haastatteluissa kannetaan huolta siitä, löytävätkö taidetta etsivät matkailijat riittävän helposti tarjolla olevat tuotteet. Suomenlinnan perinteiset matkamuistot ja taidekäsityö on nähty toistensa kilpailijoiksi³⁸. Kuinka tuotteet on sijoitettu suhteessa matkailijoiden merkittyihin reitteihin? Suomenlinalaisten taiteilijoiden ja taidekäsityöläisten tuotteita myydään esitteeseen merkityssä, pian toimintansa lopettavassa Jääkellarissa, jossa myös paikalliset muusikot usein esiintyvät. Jää nähtäväksi, millaista toimintaa tilaan tulee jatkossa. Kesäisin auki on Viaporin taidekäsityöläisten kauppa. Lisäksi tuotteita voi ostaa joidenkin taiteilijoiden työhuoneista. Haastatteluissa huomiota herättää kuitenkin se, että paikallisten taidekäsityöläisten tuotteet eivät kuulu Suomenlinnan 250-vuotisjuhlinnan kontekstissa matkailijoita palvelevan keskuspaikan eli vuonna 1998 avatun Suomenlinnakeskuksen matkamuistomyymälän valikoimaan laajamittaisesti.

”Täällä on toimijoita, jotka myy Kiinassa tehtyä, ihan suoraan sanottuna ”krääsää”. Se mua harmittaa, mua harmittaa se. Tietenkin jokainen saa myydä mitä haluaa se mua harmittaa, mutta eihän sille mitään voi, jokainenhan saa myydä mitä haluaa myydä. Se kauppa, joka niitä myy, niin onhan heillä siellä Erik Bruun julisteita -Erik Bruun asuu täällä, graafikko - ja sit siellä on myös Anna Schroderuksen puhaltamaa lasia, et on siellä semmoistakin, mut sitten siellä on ihan semmosta sälää. Joku laiva on tehty, joku pieni, mihin on laitettu teipillä Suomenlinna kiinni ja sitä myydään sitten. - -paikallisuus, sitä pitäis enempi korostaa ja tämä

³⁶ H5.

³⁷ Hanhivaara 2017, 30–31.

³⁸ Hanhivaara 2017, 28.

*paikallisuus antaa vielä, kun sanotaan, et tää on maailmanperintökohde, niin vielä nousee vähäse kynns, et kyl siellä pitäis ymmärtää...*³⁹

Suomenlinnakeskuksessa paikallisuutta tuodaan esille linnoituksen historiaa kuvastavilla tuotteilla. Tarjolla on tinasotilaita, kirjoja ja vanhoja karttoja. Valikoimissa on runsaasti myös laajemmin Suomea edustavia tavaroita, kuten Muumi-tuotteita. Haastateltavat pohtivatkin kaupallisuuden vaikutuksia taiteentekoon: tulisiko tuotteiden olla pieniä ja edullisia, jotta niitä ostettaisiin? Näin ollen voidaan miettiä myös sitä, muuttaako matkailu myös taiteen tekijöiden töitä. Vaikuttaako avoimien ovien politiikka siihen, millaisia tuotteita he ryhtyvät suunnittelemaan ja kuinka tuotteille luodaan paikallisia tarinoita? Jokaisen taidealan toimijan oikeutena on hyödyntää kulttuuriperintöä myös taloudellisesti. Taidealan toimijoiden haastatteluissa taiteen ja maailmanperintökohteen välisen molemminpuolisen hyödyn tema nousee esiin usein siitä näkökulmasta, onko yleisöä tarpeeksi vai ei tai löytävätkö kävijät tarjonnan. Paikalliset tapahtumat, kuten Viapori-Jazz ja Viaporin kekri ovat esimerkkejä varsin aktiivisesta toiminnasta, jonka yhteydessä myös paikalliset käsityötuotteet saavat näkyvyyttä. Yhtenä tekijänä mainitaan myös Helsingin kaupungin myönteisyys Suomenlinnan kehittämistä kohtaan.

Haastatteluissa korostetaan sitä, että maailmanperintökohteena toimiminen pitäisi kuitenkin olla vielä vahvempi kimmoke siihen, että tarjontaa olisi matkailijoille enemmän ja paikallisuus näkyisi tuotevalikoimissa. Koettu ristiriita tiivistettiin esimerkiksi näin: *”Uinuva paikka, paitsi että täällä kävelee miljoona ihmistä.”*⁴⁰ Uinuvalla haastateltava viittaa myös tietyssä mielessä taidealan toimijoiden epätasaiseen aktiivisuuteen: Suomenlinnassa on monia työhuoneita, joista ei ulospäin näy, mitä siellä tapahtuu esimerkiksi Art Walkin aikana. Hän pohtiikin, tulisiko työhuoneiden käyttäjiä velvoittaa pitämään ovia auki matkailijoille. Helsingin kaupungin toivotaan irtaantuvan esittelyteksteissään Suomenlinnan piknik-mielikuvasta: *”Tätä on mielletty vuoskausia piknik-paikaksi. Mutta, tarjontaa pitäis olla enempi, näitä avoimia ovia pitäis olla enemmän. Nyt kun tulee talvi, ovet menee melkein kaikki kiinni. Tässä olis mahdollisuutta, kunhan tätä ei karnevalisoida.”*⁴¹

Haastateltavat pohtivat Suomenlinnan tulevaisuuskuvia sulkeutuneisuuden ja avautumisen näkökulmista. Mielenkiintoista on, että sulkeutuneisuus liitetään toisaalta mielikuvaan kuolleesta monumentista, toisaalta omasta luonnonkauniista paratiisista ainutlaatuisessa ympäristössä. Elävyys kiinnitetään haastatteluissa osaksi asumista: *”Tuleeks tästä unelias, vähä kuollut monumentti vai pysyykö tässä se, että tää on myös elävä kaupunginosa?”*⁴² Haastattelussa tuodaan esiin olemassa olevat ongelmat, kuten talviaikainen pimeys ja vaikeus saada tilaisuuksiin yleisöä kaupungin puolelta. Ratkaisuja nähdään harkitussa uudistamisessa:

³⁹ H3.

⁴⁰ H3.

⁴¹ H3.

⁴² H2.

”Tän pitäis olla Helsingin kaupungin vanhakaupunki--eihän me voida sulkea 800 hengen asuinpaikkaa itsellemme omaksi paratiisiksi. Meidän täytyy hyväksyä, että me asutaan tämmöisessä paikassa --ei tänne saa perustaa kebab-paikkaa. Mut se, et otettaisiin enemmän käyttöön tiloja-- Tallinnassa on otettu tiloja käyttöön hyvin, pienellä remontilla.- - Talvi täällä on hiljainen.”⁴³

Tulevaisuuskuvissa vilahtelee vanhan Tallinnan lisäksi myönteisenä pidettyjä kotimaisia esimerkkejä kuten vanha Porvoo, vanha Rauma ja Fiskars. Se vaikutti olevan haastateltavan mielestä tavoittelemisen arvoista, vaikkakin myös haastavaa: *”Onhan Suomenlinnalla vielä matkaa Fiskarsiksi.”⁴⁴* Paikoilla on luonnollisesti eroavaisuuksia, mutta taiteilijayhteisöt luovat myös linkin kehittämissä. Geosemiotiikan ja kulttuurisen maantieteen näkökulmasta Fiskarsin taidekäsityön merkitystä paikan hengessä tutkinut Ilkka Luoto korostaa ihmisten, kielen ja ympäristön yhteen kietoutumista. Hän tarkastelee tekstivirtamallissaan, kuinka toisintaminen, esittäminen, näyttäminen ja paljastaminen kohtaavat ja luovat merkityksiä. Toisintamisella hän tarkoittaa esimerkiksi kylän kulttuuri- ja matkailuarvojen korostamista sekä taiteilijoiden ja käsityöläisten työtä ja töiden kuvauksia. Esittämisessä olennaisena on menestystarinan kierrättäminen julkisuuden henkilöiden kautta, taidenäyttelyt ja tapahtumat sekä taidekritiikki. Luodon mallissa näyttämällä viitataan käsityö- ja taidekauppoihin sekä kylän kulttuurimaisemaan. Paljastaminen merkitsee muun muassa miljöön merkitystä luovuuden lähteenä ja taiteen alkuvoimaisuutta.⁴⁵ Tekstivirran tutkimuksen näkökulmasta olennaista on miettiä, kenen vallassa nämä esitykset ovat, ketkä niitä suunnittelevat ja missä hengessä kuvauksia tai tarinoiden toisintamisia tarjoillaan koettavaksi. Myönteisten esimerkkien rinnalla esiintyy myös ei-toivottuja vertailukohteita. Muutamissa tämän artikkelin tutkimushaastattelussa varoittavina esimerkkeinä on mainittu Visbyn maailmanperintökohde, jossa paikan rosoisuus on kitketty ja nykyistä visuaalista ilmettä kutsutaan silotelluksi.

Taiteellisen toiminnan brändäyksen näkökulmasta Suomenlinna vaikuttaa näiden haastattelujen perusteella olevan risteyskohdassa, jossa tulisi tehdä tietoisia toimia paikan elinvoimaisuuden kehittämiseksi. Prosessi on viime vuosina jo alkanut: *”Maailmanperintökohteus antaa tälle ihan erilaisenlaisen säväyksen. - - tää antaa niin paljon lisäarvoa tää kaikki- - Nyt varsinkin, kun täällä on niin paljon kyltitystä, se mahdollistaa.”⁴⁶*

Johtopäätökset

Käsittelin artikkelissani Suomenlinnan taidealan toimijoiden roolia kasvavan matkailun maailmanperintökohteessa. Suomenlinnassa on jo yksin luovan alan toimintasektorin sisällä

⁴³ H3.

⁴⁴ H1.

⁴⁵ Luoto 2008, 78.

⁴⁶ H3.

monia alayhteisöjä, mutta matkailijoille näkyvimmin esillä ovat taidekäsityöläiset ja taitelijoiden ajoittain avoimet työhuoneet. Monet taidealan toimijat myös asuvat Suomenlinnassa, jossa heidän tuotteitaan myös myydään. Kuten monissa matkailukohteissa, myös Suomenlinnassa paikallisuus tulee edustetuksi taiteen kautta. Tällöin mielikuva on usein myönteinen: paikallisuuden ja aitouden välillä on arvoside.

Tutkimusaineistona oli viisi taidealan toimijan haastattelua. Niissä oli nähtävissä toive siitä, että taideyhteisöjen työn oheistoimintaa, kuten markkinointia ja tuotteiden myyntiä koordinoisi joku nimetty toimijataho, jolloin taiteilijoille itselleen jäisi aikaa työn tekoon ja sovitusti työtilojen esittelyyn. Taiteen tekemisen ilmapiiriä kuvailtiin kaikissa tämän artikkelin aineistona olevissa haastatteluissa myönteiseksi ja kannustavaksi sekä yhteisön sisältäpäin että Suomenlinnan hoitokunnan toimesta. Taiteilijoiden koettiin lähtökohtaisesti elvyttävän yhteisöä eikä kukaan maininnut, että työhuoneita olisi jo liikaa.

Olen tarkastellut taidealan toimijoita kulttuuriperintöyhteisönä, joka edustaa Suomenlinnan elävää perintöä. Siinä korostuu yhteisöllisyys, aineettoman kulttuuriperinnön muodot sekä perinteiden muuntuvuus. Taidealan toimijoiden työssä Suomenlinnan kulttuuriympäristö, maisemat ja alueen menneisyyden monet jäljet näkyvät eri tavoin, toisilla himmeämmin, toisilla selvemmin, ollen jopa keskeisessä roolissa. Tuotteet viestivät paikan historiasta ja merellisestä ympäristöstä, valosta, väreistä, materiaaleista, tarinoista ja taiteilijoiden paikkasuhteesta. Taidealan toimijat kertoivat haastatteluissa kokevansa ympäristön, luonnon ja maiseman voimakkaasti. Yksi haastateltavista koki luonnossa liikkumisen auttavan häntä profiloimaan sitä, mitä ihmisille voi taiteessa tarjota. Ajankohtainen kulttuuriperintöpolitiikka edellyttää, että aineeton kulttuuriperintö huomioidaan kulttuuriperinnön tasa-arvoisena osa-alueena. Taidealan toimijat ovat yksi kulttuuriperintöyhteisö, joka uudistaa paikallista kulttuuria.

Suomenlinnassa, kuten monissa historiallisissa paikoissa taideyhteisöjen esille nostaminen tapahtuu toiminnan ja toistuvien representaatioiden myötä: avoimuutta lisätään, paikat merkitään karttaan ja maastoon, taiteilijat osallistuvat tapahtumiin ja heistä kerrotaan erilaisissa matkailijoille suunnatuissa julkaisuissa tai sosiaalisessa mediassa. Tutkimusaineistosta rakentuu kuva siitä, että Suomenlinna on muutosprosessissa. ”On vielä matkaa Fiskarsiksi” -tapaisten lausuntojen rinnalla pohditaan mitä tulisi tehdä, jotta taiteesta kiinnostuneet matkailijat löytäisivät tiensä ”taiteilijoiden Suomenlinnaan.”

Taiteen, kulttuuriperinnön ja maailmanperinnön välinen suhde on toimijoiden mielestä tietyssä mielessä vaikea hahmottaa samaan kokemukselliseen kokonaisuuteen, vaikka synergia näiden välillä toisi enemmän näkyvyyttä. Matkailun kasvamiseen suhtauduttiin toisaalta tietyllä varauksella, mutta toisaalta matkailun uskottiin lisäävän kiinnostusta paikallista taidetoimintaa kohtaan. Pari vuotta toiminut Art Walk on lisännyt kävijöiden mahdollisuuksia kohdata taiteen tekijät työnsä äärellä. Taidealan toimijoilla on erilaisia kokemuksia siitä, miten Art Walk tavoittaa työhuoneet. Hyvin merkityt ja keskeisten kävelyreittien varrella sijaitsevat työhuoneet saavuttavat kävijöitä muita paremmin.

Haastatteluissa tuotiin esiin, että taidealan toimijoiden verkostoituminen voisi saarella olla voimakkaampaakin, samoin yhteistyötä haluttiin lisätä myös muiden helsinkiläisten kanssa.

Taidealan aseman nähdään parantuneen Suomenlinnassa viime aikoina suvaitsevaisemmaksi ja taidealan toimijat huomioidaan entistä paremmin. Eri taiteenlajien osalta on koettu vaihtelua siinä, mitkä näkyvät päällimmäisenä ulospäin. Musiikin ja taidekäsityön rooli on ollut vahva. Arkkitehtien ja kuvataiteilijoiden työn ei koeta näkyvän välttämättä samalla tavalla kuin käsityön, jossa tuotteet ovat myytävänä. Lisäksi Rantakasarmen taidetilassa esillä olevat työt eivät liity suoraan Suomenlinnaan, sillä siellä esitellään muualtakin tulevien taiteilijoiden töitä.

Suppeasta taidekäsityöläisten haastatteluaineistosta ei voida vetää kaikkia Suomenlinnan taideyhteisöjä koskevia johtopäätöksiä, mutta se antaa viitteitä siitä, kuinka yksittäiset toimijat suhtautuvat omaan toimintansa näkyväksi tekemiseen maailmanperintökohteessa. Taitelijoiden yhteisöstä voidaan puhua yhtenä joukkona, mutta on huomioitava, että yhteisön sisällä on monia eri alaryhmittymiä, joiden käsitykset osallisuuden tarpeellisuudesta tai tavoista voivat vaihdella. Yhden joukon näkökulmasta rakentuva mielikuva paikallisista on aina vain pilkahdus kokonaisuudesta. Yhteisöjä osallistavan kestävän kehityksen viitekehyksessä on huomioitava, tarkoitetaanko kulttuuriperintöyhteisöt -käsitteellä monimuotoisten yhteisöjen sijaan ideaaliyhteisöjä, jolloin kuvailua ohjaavat toiveet tai nostalgia. Yksi taiteilijoista kertoi, että hänen töissään Suomenlinnan on kerrottu näkyvän, vaikka taiteilija ei itse niin ajatellut. Yksikin joukko, kuten taidealan toimijat, saattaa tulla nähdyksi ja ymmärretyksi yksittäisen tai muutamien eniten näkyvillä olevien henkilöiden kautta, jolloin tilanne pahimmillaan passivoi muita ryhmään kuuluvia. Tässä mielessä on syytä tiedostaa, että yhden taiteilijan tarina ei ole kaikkien tarina. Tällä hetkellä vain osa taidealan toimijoista on merkittyinä esitekarttaan, mikä voimistaa juuri heidän näkyvyyttä.

Taiteilijoiden Suomenlinnan rinnalla voisi vahvistaa mielikuvaa yleisemminkin (kulttuuriperintö)yhteisöjen Suomenlinnasta, jolloin erilaiset ammatti- ja harrastajaryhmittymät tai toimijajoukot voisivat halutessaan esitellä omaksi kokemaansa Suomenlinnaa. Mikäli Taitelijoiden Suomenlinna -mielikuvaa kasvatetaan tietoisesti, taidealan toimijoiden tulisi voida itse määritellä, kuinka ja millä tavoin kukin heistä on mukana uusissa toiminnoissa. Toimijoina olevien asukkaiden omaehtoiset ideat, erilaiset tavat tuoda paikan kertomusta kuuluviin ja vaihtoehtoiset tavat toimia paikan tunnetuksi tekemisessä olisi tärkeä huomioida yhteisölähtöisessä kehittämisessä.

Kiitokset

Kiitokset haastatelluille, opiskelijahaastattelijoille sekä kurssin apuopettajina toimineille Taru Slutbäckille ja Oona Simolinille yhteistyöstä Kiitän myös lehden toimituskuntaa, anonyymeja lausunnonantajia sekä kommentteja antaneita kollegoitani. Samoin kiitän Suomenlinnan hoitokuntaa opetustilojen luovuttamisesta käyttöömme. Tutkimukseni tekoa on rahoittanut Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Jutikkalan rahasto. Tutkimushankekurssi sai opiskelijoiden kuluihin apurahaa myös Turun yliopistosäätiöltä.

Lähteet

Haastatteluaineisto

Tätä artikkelia varten kutsuttiin erikseen taidealan toimijoita haastateltavaksi avoimella kutsulla. Kaikki haastattelut tehtiin Suomenlinnassa. Artikkelissa haastatteluihin viitataan numeroilla H 1–5. Haastatteluaineisto on luovutettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon.

H1: Taidealan toimijan haastattelu 21.9.2017. Haastattelijoina Petra Nikula ja Zagryda Sandholm.

H2: Taidealan toimijan haastattelu 21.9.2017. Haastattelijoina Riikka Huuskonen ja Meri-Tuuli Suorsa.

H3: Taidealan toimijan haastattelu 21.9.2017. Haastattelijoina Lotta Hietala ja Iiro Sillanpää.

H4: Taidealan toimijan haastattelu 21.9.2017. Haastattelijana Taru Slutbäck.

H5: Taidealan toimijan haastattelu 21.9.2017. Haastattelijoina Severi Härö ja Sonja Lautamatti.

Internet-lähteet

Aineeton kulttuuriperintö, Museovirasto: <http://www.aineetonkulttuuriperinto.fi/fi/toimeenpano-suomessa/wikiluettelo>

Hallituksen esitys eduskunnalle kulttuuriperinnön yhteiskunnallisesta merkityksestä tehdyn Euroopan neuvoston puiteyleissopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (Faron sopimus).

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_87+2017.aspx#SisaltoKuvaus (Katsottu 21.2.2018.)

ICCROM 2015: People-Centred Approach to the Conservation of Cultural Heritage: Living Heritage. https://www.iccrom.org/sites/default/files/PCA_Annexe-2.pdf (katsottu 19.8.2018.)

Kestävän matkailun strategia 2015:

http://frantic.s3.amazonaws.com/suomenlinna/2015/06/Kestävän_matkailun_strategia_052015_web_0.pdf. (Katsottu 21.2.2018.)

Kohti kestävää kulttuuriperintötyötä. Taustaselvitys Faron yleissopimuksen voimaansaattamiseksi Suomessa. Toim. Ulla Salmela, Hannu Matikka, Pauliina Latvala ja Petja Kauppi 2015.

<http://www.nba.fi/fi/File/2560/kohti-kestavaa-kulttuuriperintotyota.pdf> (Katsottu 21.2.2018.)

Rantala, Kimmo: Asumisen ulottuvuudet Suomenlinnassa. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2003:11.

https://www.hel.fi/hel2/ksv/Paatoksenteko/2004_Kaupunkisuunnittelulautakunta/Esityslistat/liitteet/040360128.pdf (Katsottu 21.2.2018.)

Suomenlinnan hoitokunta, hoito- ja käyttösuunnitelma:

<https://www.suomenlinna.fi/suomenlinnanhoitokunta/suomenlinnan-hoito-ja-kayttosuunnitelma/verkostotapaamiset-ja-verkkotehtavat/verkostotapaaminen1/unelmieni/>.

(Katsottu 21.2.2018.)

Suomenlinnan hoitokunta, tapahtumat: <https://www.suomenlinna.fi/tapahtumat/suomenlinna-art-walk/>. (Katsottu 21.2.2018.)

Suomenlinnan käyttösuunnitelmaehdotus 1974:

https://frantic.s3.amazonaws.com/suomenlinna/2014/06/Kayttosuunnitelma_1974.pdf (Katsottu 15.3.2018.)

Valtioneuvoston asetus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta: <http://www.finlex.fi/data/ss/2013/ss20130047.pdf> (Katsottu 21.2.2018.)

Yhteistä perintöämme vaalien. Kansallisen maailmanperintöstrategian toimeenpanosuunnitelma vuoteen 2020. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:43: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79065/OKM43.pdf?sequence=1>. (Katsottu 21.2.2018.)

Kirjallisuus

Atkinson, Paul 2017. Thinking ethnographically. SAGE Publications.

Enqvist, Johanna 2016. Suojellut muistot: Arkeologisen perinnön hallinnan kieli, käsitteet ja ideologia. Arkeologian väitöskirja, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN%20978-951-51-2242-1>.

Garcia, Beatriz, Neil Armitage and Stephen Crone. 2014. Heritage, Pride and Place. Exploring the contribution of World Heritage Site status to Liverpool's sense of place and future development. Final Report. Institute of Cultural Capital. University of Liverpool & Liverpool John Moores University. <http://www.beatrizgarcia.net/wp-content/uploads/2014/04/ICC-2013-HeritagePridePlace-FullReport.pdf>.

Graham, Brian & Howard, Peter (eds.) 2008. The Ashgate Research Companion to Heritage and Identity. Ashgate Publishing.

Hafstein, Valdimar 2014. Protection as Dispossession. Government in the Vernacular. Teoksessa Deborah Kapchan (ed.) Cultural Heritage in Transit. Intangible Rights as Human Rights. University of Pennsylvania Press. 25–57.

Harrison, Rodney 2013: Heritage. Critical approaches. Routledge, London and New York.

Labadi, Sophia 2013: Unesco, Cultural Heritage and Outstanding Universal Value: Value-based Analysis of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions. Rowman & Littlefield.

Latvala-Harvilahti, Pauliina 2018: Ett levande Sveaborg: Samfundens syn på boplat och världsarv. -Laboratorium för folk och kultur. En kulturvetenskaplig tidskrift 2/2018. <https://bragelaboratorium.com/2018/04/22/ett-levande-sveaborg-samfundens-syn-pa-boplats-och-varldsarv/>

Latvala-Harvilahti, Pauliina 2017: Suomenlinna etnografisen pitkittäistutkimuksen kohteena: Esitutkimusvaihe tutkimusprosessin osana. Jargonia 2017/29. Saatavana verkossa: https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/54559/2_Jargonia_29_artikkeli_Latvala-Harvilahti.pdf?sequence=1

Luoto, Ilkka 2008. Paikan tekstit ja niiden henki Johdatus geosemiotikkaan – matkakertomus paikan kulttuuriseen ytimeen. Akateeminen väitöskirja, Oulun yliopisto. Nordia Geographical Publications vol 37:2.

Lähdesmäki, Tuuli 2018. Founding myths of European Union Europe and the workings of power in the European Union heritage and history initiatives. European Journal of Cultural Studies, 1–18. DOI: 10.1177/1367549418755921.

Salmi, Hannu 2001. Menneisyyskokemuksista hyödykkeisiin: historiakulttuurin muodot. Teoksessa Kalela, Jorma & Ilari Lindroos (toim.), Jokapäiväinen historia. SKS, Helsinki, 134–149.

Siivonen, Katriina 2018. Sustainable everyday culture from glocal archipelago culture. Teoksessa [Birkeland](#), Inger, [Rob Burton](#), [Constanza Parra](#), [Katriina Siivonen](#) (eds.). Cultural Sustainability and the Nature-Culture Interface. Livelihoods, Policies, and Methodologies. Routledge, London and New York, 19–34.

Siivonen, Katriina 2017. Kulttuurinen kestävyys. Teoksessa Enqvist, Kari, Ilari Hetämäki ja Teija Tiilikainen (toim.) Kaikki vapaudesta. Gaudeamus, Helsinki, 275–292.

Siivonen, Katriina 2015. Elävän kulttuurin suojelu. Teoksessa Kanerva, Anna & Ritva Mitchell (toim.), Elävä aineeton kulttuuriperintö. Hankkeen loppuraportti. Cuporen verkkojulkaisuja 28. Cupore, Helsinki.

Siivonen, Katriina 2008. Saaristoidentiteetit merkkien virtoina. Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa. Kansatieteellinen arkisto 5, Helsinki.

Smith, Laurajane 2016. The Uses of Heritage. Routledge, London and New York.

Opinnäytetyöt

Eskelinen, Maria 2006. Vankilasaaresta väentungokseen. Suomenlinnan historia matkailukohteena v.1918–1979. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Hanhivaara, Minna 2017. Myrskyltä suojaava linnoitus. Taidekäsityölläinen matkailukohteessa. Taiteen maisterin opinnäyte. Aalto-yliopisto, Taiteen ja suunnittelun korkeakoulu, muotoilun laitos. Helsinki.

Simolin, Oona 2016. Universaaleista arvoista piknik-kansaan. Näkökulmia maailmanperintöarvoihin Suomenlinnassa. Folkloristiikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.